

בס"ד, י"ח שבט התשפ"ד

בבא קמא דף פ"ז – חיובים של סומא, תשלומי נזק של עבדים וקטנים

מושגים:

1. פגיעתן רעה –
חש"ו 'פגיעתן רעה', שמי שחובל בהם חייב, אבל הם לא חייבים כשהם חבלו, משום שהם לא בני עונשין ולכן פטורים (תוי"ט).
2. שבח נעורים –
רבי אלעזר שאל את רב, על החובל בבת קטנה של אחר, האם האב זכאי רק 'בשבח הנעורים' של בתו הקטנה, כלומר, כל כסף שמגיע בנעוריה כמו מעשה ידיה, ומציאתה ואפילו כסף קידושיה, (סימן לכך הוא הפסוק 'בנעוריה בית אביה'). אבל אולי האב לא זכאי בכסף החבלה שלה, כי עיקר הזכות שלו נובעת מכך שהוא רשאי להשיא אותה למי שירצה ואפילו למוכה שחין. אבל הוא לא רשאי לחבול בה.
3. סגולה –
הברייתא אמרה שהחובל בבנו הגדול משלם לו מיד, ולבנו הקטן שלא מסוגל לשמור על כסף יעשה {סגולה}, רב חסדא אומר שהכוונה לספר תורה שלומדים ממנו וזו זכות לו, והס"ת נשמר, ורבה ב"ר הונא, אומר שמדובר על דקל שיאכל ממנו פירות והדקל נשמר לעתיד.

שאלות:

1. יוסף העיוור בייש את אוהד, האם יוסף משלם בושת?
בדף הקודם הגמ' הביאה את דעת רבי יהודה שסומא פטור מתשלומי בושת. ר"י לומד מעדים זוממים שצריכים לראות את העדות ולא יכולים להיות סומים, ונאמר בהם 'ולא תחוס עינך'. גז"ש לאשה שתפסה במבושיו של אדם שרב עם בעלה וביישה אותו, ונאמר, 'וקצתה את כפה לא תחוס עינך', לכן גם סומא לא כלול בתשלומי בושת.
הגמ' מביאה ברייתות נוספות שמסבירות את דעתו של ר"י,
 - בברייתא הראשונה רבי יהודה פוטר את הסומא מבושת וגם מכל דיני ממונות, משום שבפרשת רוצח בשוגג ר"י פטר סומא, ונאמר שם 'ושפטו העדה בין המכה ובין גואל הדם על המשפטים האלה'. ויש היקש בין רוצח בשוגג לכל המשפטים ולכן סומא פטור מדיני ממונות.
 - בברייתא השניה ר"י פוטר את הסומא גם מכל המצוות שבתורה, ר"ש בריה דרב אידי, מסביר שיש היקש בין המשפטים למצוות ולחוקים שנאמר, 'ואלה המצוות החקים והמשפטים...'
- לאחר שרב יוסף שהיה עיוור, שמע מרבי חנינא שמי שחייב במצוות והוא מצווה ועושה (והוא דואג יותר שמה ייכשל, ויותר נלחם ביצרו, תוס'), הוא גדול ויש לו יותר שחר, ממי שאינו מצווה ועושה, הוא שינה דעתו, ואמר שהוא יעשה יום טוב לחכמים, כשמישהו יאמר לו שההלכה אינה כר"י, אלא כחכמים שסוברים שעיוור חייב במצוות.

2. זאב חבל באחמד העבד הכנעני של אלי, האם הוא משלם את חמשת התשלומים?

- המשנה מביאה אוסף דינים של חבלה, ובין השאר,
 - שור פטור מארבעת התשלומים, ומשלם רק נזק, משום שלגבי התשלומים כתוב ואיש כי יתן מום בעמיתו. וגם פטור מדמי ולדות כשנגח אשה הרה, שנאמר 'כי ינצו אנשים'.
 - אדון שחובל בעבד העברי שלו, חייב בתשלומים חוץ משבת כי עבודתו של העבד שייכת לו. ואם חבל בעבד עברי של אחר חייב בכל התשלומים.
 - החובל בעבד כנעני של אחר, לדעת ת"ק חייב בכל התשלומים, ולדעת ר"י פטור מבושת. (הגמ' תפרש בהמשך, שכתוב 'כי ינצו... איש ואחיו', ולעבד אין אחוה, שנחשב עם שדומה לחמור, רע"ב, ואינו בא בקהל רש"י).
 - חש"ו {פגיעתן רעה}, שמי שחובל בהם חייב, אבל הם לא חייבים כשהם חבלו, משום שהם לא בני עונשין ולכן פטורים (תוי"ט).
 - גם עבד ואשה פגיעתן רעה כי אין להם רכוש שנחשב שלהם על מנת לשלם, ולכן בפועל פטורים. אבל אם האשה נתגרשה, והעבד השתחרר, הם חייבים לשלם למפרע.

3. אבנר היכה את הבת הקטנה של צור, למי הוא צריך לשלם על הנזק?

- רבי אלעזר שאל את רב, על החובל בבת קטנה של אחר, אמנם האב זכאי {בשבח הנעורים} של בתו הקטנה, כלומר, כל כסף שמגיע בנעוריה כמו מעשה ידיה, ומציאתה ואפילו כסף קידושיה, (סימן לכך הוא הפסוק 'בנעוריה בית אביה'). אבל אולי האב לא זכאי בכסף החבלה שלה, כי עיקר הזכות שלו נובעת מכך שהוא רשאי להשיא אותה למי שירצה ואפילו למוכה שחין. אבל הוא לא רשאי לחבול בה.
- לחילופין אפשר לומר, שהחבלה פיחתה מערכה של הבת להימכר כאמה, וזה הפסד של האב, ולכן תשלום הנזק שייך גם לאביה.
- רב השיב שחבלה לא נכללת בשבח נעורים, והיא לא שייכת לאב.
- רבי אלעזר הקשה על רב ממשנתו אמרה שהחובל בעבד עברי של עצמו, פטור משבת כי זה שייך לו. א"כ מדוע האבא לא יקבל את דמי השבת של ביתו, הרי מעשה ידיה שלו? והקשה גם מבריייתא שאומרת שאחרים שחבלו בביתו הקטנה משלמים לאבא?
- אבי תירץ את שתי הקושיות, שמדובר בתשלומי שבת, ורב מודה שתשלומים אלו שייכים לאב.
- בסוף הדף ר"ל סובר כרב. ורבי יוחנן חולק וסובר שגם החבלה שייכת לאב. ואפילו פציעה בפניה ללא חבורה, שמורידה מערכה, שייכת לאב.

4. יהועד חבל בבנו הקטן, הוא צריך לשלם לו?

- הבריייתא אמרה שהחובל בבנו הגדול משלם לו מיד, ולבנו הקטן שלא מסוגל לשמור על כסף יעשה {סגולה}, רב חסדא אומר שהכוונה לספר תורה שלומדים ממנו וזו זכות לו,

והס"ת נשמר, **ורבה ב"ר הונא**, אומר שמדובר על דקל שיאכל ממנו פירות והדקל נשמר לעתיד.

הגמ' מקשה מברייטא אחרת שאומרת שהחובל בבניו פטור?
הגמ' מתרצת שהוא פטור כשהבנים סמוכים על שולחנו כלומר פרנסתם ממנו, ואז הוא פטור מלשלם להם 'שבת' ביטול מלאכתם (רש"י). אבל בברייטא הראשונה הבנים עצמאיים כלכלית.

הגמ' מקשה, הרי הברייטא הראשונה אמרה שהחובל בבתו הקטנה פטור, וגם אחרים שחבלו בה משלמים לאבא. ואם מדובר שאינה סמוכה על שולחנו, מדוע היא לא מקבלת את הכסף של השבת? הרי היא זכאית למזונות מהאבא אפילו יותר מעבד עברי!, ואם היא לא סמוכה על שולחנו ומעשה ידיה אינם שלו, הוא צריך לשלם לה את דמי השבת.

הגמ' מתרצת שמדובר על העדפה, כשדמי החיוב של השבת גבוהים יותר ממזונותיה, האבא מקבל את ההפרש מדמי השבת.

הגמ' מבארת את הדינים השונים בברייטות, מתי תשלומים או מציאה שייכים לילדים ומתי לאב,

- הברייטא האחרונה דיברה כשילדים סמוכים על שולחן האב, ובכל זאת התשלום של הקטנים הולך לסגולה ולא שייך לאב, כי האב לא מקפיד על כסף שמגיע לילדיו מבחוץ שלא על ידי מעשה ידיהם, ובפרט שהם הצטערו בשבילו בחבלה.
- וזה שונה ממציאה שלמרות שהגיעה מבחוץ, אבל הילדים לא הצטערו עליה ולכן האבא מקפיד, והמציאה שלו.
- בברייטא הראשונה למרות שהכסף של חבלת ביתו מגיע מבחוץ כשנחבלה על ידי אחרים, ולמרות שיש לה צער, הכסף הולך לאבא. כי שם מדובר על אבא קפדן, ולכן גם הילדים לא סמוכים על שולחנו.